

Oud gebrand glas in het kloosterpand der Minderbroeders te Weert.

Colligite quae superaverunt
fragmenta, ne pereant. Joan. VI. 12.

Bij de hier volgende beschrijving van oude gebrande ruitjes, welke zich bevinden in de ramen van het kloosterpand der Minderbroeders te Weert, ben ik aldus te werk gegaan. Ik ben begonnen bij het eerste beste raam waarvoor men komt te staan, wanneer men, het klooster binnenkomend, recht toeloopt op het groote pandkruis. De ramen (27 in getal) heb ik aangegeven met Romeinsche cijfers (**I, II, III** enz.). Ieder raam echter wordt door een ijzeren staaf in twee helften verdeeld. Daar in iedere raamhelft een gebrand ruitje is aangebracht, heb ik deze aangeduid door Arabische cijfers, gevcegd bij de Romeinsche (**I. 1, I. 2, II. 1** enz.).

De ramen **XIV, XVI, XVII, XIX** en **XX** hebben geen gebrand glas meer. Behoudens enkele uitzonderingen zijn alle ruitjes omlijst door een smalle strook olijf-groen kathedraal-glas, aangebracht door den Eerw. Br. Ambrosius Goosen O. F. M. omstreeks het jaar 1906.

Veel is er in deze beschrijving, wat aanvulling behoefde, doch bij gebrek aan bronnen heb ik mij tot het alleen-gegevene (de glazen) moesten bepalen. Mochten er echter onder de lezers van deze beschrijving gevonden worden, die, vooral tenopzichte der beschreven wapens, inlichtingen kunnen verschaffen, zoo zullen deze door schrijver dezes dankbaar aanvaard worden. Zij mogen aangespoord worden door de gedachte bij te dragen tot de kennis der geschiedenis van een merkwaardig, en vanwege z'n ouderdom interessant klooster in Nederland.

I. 1. Alvorens over te gaan tot de beschrijving van dit eerste glaasje, eenige opmerkingen, die betrekking hebben op al de glazen „*habentes depictam historiam vitae S. P. N. Francisci*”¹⁾, nog in het pand aanwezig, en daar geplaatst in 1619.²⁾

De gevers ervan zijn onbekend.

De voorstellingen dezer glazen zijn in hoofdzaak getrouwe navolgingen van Philippi Galle's *Imagines Sanctorum Francisci et qui ex tribus eius Ordinibus relati sunt inter Divos, cum Elogiis*, — in quarto verschenen te Antwerpen in 1602.³⁾

Ik zeide: in hoofdzaak getrouwe navolgingen van Galle's gravuren, d. w. z. wat bij Galle hoofd-tooneel is, komt ook als zoodanig voor op de glazen in het pand.

Een enkel glaasje heeft een hoofd-tooneel, dat bij Galle niet voorkomt n.m. I. 2, doch hierover ter plaatse.

Wat betreft de neven-tooneeltjes, hiervan zijn sommige, die wel gevonden worden op Galle's gravuren, op de gebrande ruitjes weggelaten; andere zijn bij andere hoofd-tooneelen geplaatst. Ook hierover ter plaatse.

De waarde dezer glazen, kan — dunkt mij — alleen gezocht worden in de, over het algemeen, getrouwe weergave van het origineel, benevens in het door den glasschilder aangebrachte coloriet.

Vervolgens enkele vragen, die zich naar voren dringen.

Hebben b.v. de glazen „*habentes depictam historiam*” — van den aanvang af verspreid gestaan, of zijn ze in den beginne in opeenvolgende ramen geplaatst?

Tegenover de laatste veronderstelling — dat ze n.m. in opeenvolgende ramen zijn geplaatst — staat het feit, dat er tusschen een restauratie van het klooster in 1586⁴⁾ en de plaatsing der glazen in 1619 een tijdruimte ligt van 33 jaren. Nu is het zeer goed mogelijk, dat in dien tusschentijd minstens enkele ramen bezet waren, zoodat deze glazen reeds van den aanvang af verspreid stonden. Dit wordt nog hierdoor bevestigd, dat enkele der gerestaureerde

¹⁾ Hs. Liber memorialis p. 247.

²⁾ Jaarverslag der Provincie 1915, bl. (45).

³⁾ Deze titel is ontleend aan D. van Adrichem o. f. m., *Scherven van gebrand glas* (Oude Kunst I 1915—16 bl. 235). Het exemplaar in onze bibliotheek is een herdruk (z. pl. en i.) getiteld „Leven van den H. Franciscus van Assisie” door Philippus Callus.

⁴⁾ Ms. van Steen: „Anno 1586 conventus coepit denuo restaurari”, nadat het driemaal (1566, 1572, 1578) door beeldstormers was vernield.

glazen, uit het pand afkomstig en berustend in de kloosterbibliotheek, uit dien tusschentijd gedateerd of dateerbaar zijn.¹⁾

De oorzaak van het nu zoo verspreid staan leidde fr. D(onatus) v. A(drichem) af²⁾ uit de stormen, waarvan de klooster-kronieken gewagen onder data 12 en 13 Aug. 1832 en 17 Juli 1865; alsook uit tallooze reparaties.

Dan: zijn ze alle tegelijk geplaatst, nadat de glasschilder z'n werk voltooid had of heeft hij telkens een afgewerkt glas geleverd? Het hangt er maar van af hoe men de mededeeling van het boven-aangehaalde Liber Memorialis verstaan wil n.m. van het begin of van het einde der plaatsing of van de geheele plaatsing ineens!

En last not least: hebben alle gravuren van Galle als geschilderde glazen in het pand gestaan? Nu zijn er in het pand nog acht ruitjes naar Galle's gravuren en wel als volgt:³⁾

Raam I. 1. = Galle plaat 15.

„ I. 2. = „ „ 7 D en E? en plaat 8 D.

„ VII. 1. = „ „ 8 (behalve eenige neven-tooneeltjes).

„ VII. 2. = „ „ 19 („ „ „ „).

„ X. 1. = „ „ 9 (ook D?).

„ X. 2. = „ „ 10 (geheel?).

„ XXII. 1. = „ „ 12.

„ XXII. 2. = „ „ 17 (behalve neven-tooneeltjes).

Over hetgeen hier tusschen haakjes is gezet, wordt bij de beschrijving der betreffende glazen gesproken.

In de klooster-bibliotheek bevinden zich nog enkele scherven van glazen naar Galle's plaat 2, 14, 16, 18; en nog eens plaat 14, waarvan eenige neventooneeltjes tot één ruitje zijn verwerkt. Tezamen dus 12 platen, die door den glasschilder tot gebrande ruitjes zijn gemaakt, waarvan er 8 nog volledig aanwezig zijn in het pand, terwijl de 4 overige slechts gedeeltelijk, en dan nog in scherven, op de bibliotheek bewaard worden.

Nog dient te worden opgemerkt, dat op de glazen letters voorkomen (A. B. tot en met D.). Deze letters hebben oorspronkelijk verwezen naar onderschriften der glazen, wat mij gebleken is uit

¹⁾ Zie: Oude Kunst I (1915—16) bl. 235. Ik ga hier uit van de veronderstelling, dat in iedere raam-helft niet meer dan één gebrand glas was, zooals nu nog, totdat het tegendeel mocht blijken.

²⁾ Jaarverslag der Provincie 1915 bl. (46).

³⁾ De aanduiding der ramen is volgens Inleiding.

oude scherven, waaronder zich twee volledige onderschriften bevinden. Het eene onderschrift bevat de concessie van den Portiuncula-aflaat met de voorwaarden om die te verdienen. Het andere heeft de vermelding van hetgeen op een glaasje, waarvan slechts een gedeelte overig is, wordt voorgesteld. Dit geeft te vermoeden, dat oorspronkelijk alle glazen „habentes depictam historiam vitae S. P. N. Francisci”, zulke onderschriften hadden. Deze onderschriften zijn ontleend aan de Elogia, die in de lijst van Galle's gravuren zijn aangebracht. Met behulp dezer Elogia is het mij mogelijk geweest de glazen van Franciscus te beschrijven.

Volgt nu de beschrijving van glas I. 1.

Het ruitje heeft één hoofd-tooneel (A.) en twee neven-tooneeltjes (B en C), en is een nauwkeurige navolging van Galle's plaat 15, getiteld „*Stigmatum origo, sumaeqz sactimoniae paradigmata*”.

A. In den zomer van het jaar 1224 ging Franciscus met broeder Leo naar den berg Alverna om daar, volgens zijn gewoonte, veertig dagen te vasten ter eere van den Aartsengel Michael. In deze zelfde veertigdaagsche vasten, tegen het feest van kruisverheffing verscheen op dezen berg Christus, als gekruisigd, in de gedaante van een gevleugelden Seraf en drukte de teekenen der nagelen in handen en voeten van den heiligen Franciscus en in zijn zijde de wonde der lans.¹⁾

Op het gebrande ruitje is dit volgenderwijs weergegeven: op een heuveltop staat Franciscus met uitgestrekte armen; zijn hoofd is omgeven door een nimbus; in zijn handen en rechter-zijde zijn wond-teekenen zichtbaar. Hij heeft een baard; zijn habijt wordt om het middel strak samengehouden door een koord, dat midden voor het lichaam afhangt; hij is blootsvoets. Zijn geheele houding is als van iemand, die op iets toeloopt.

Met de rechterhand raakt Franciscus aan de linkerhand van Christus, Die, met doornen gekroond en aan een kruis gehecht, voor hem staat. Op de schouders van Christus verheffen zich twee vleugels boven het hoofd uit; in den rug, vlak onder de schouders, twee vleugels, die zich achter de armen uitstrekken als om te vliegen; twee vleugels, vanuit den rug over de lendenen, bedekken het onderste gedeelte van Christus' lichaam en Diens beenen, doch laten de voeten vrij. Van deze laatste twee vleugels ligt die, welke over

¹⁾ De omschrijving van dit historisch-vaststaande feit is ontleend aan: I. C. M. Buys, Franciskaansche Legendes (Leiden 1908) bl. 197.

de rechter-heup komt, over den vleugel, die de linker-heup bedekt. Links van het kruis broeder Leo, de kap over het hoofd, die geknield is voor een rechtsblok, waar hij met de ellebogen op leunt. Volgens het onderschrift bij Galle moet hij gerekend worden bij het tooneeltje, dat achter hem is afgebeeld. Te oordeelen echter naar zijn houding ziet hij bewonderend op naar de verschijning van Christus aan Franciscus.

B. Toen de heilige Franciscus eens, nadat hij de kruiswonden had ontvangen, in gebed was verzonken, verscheen hem een lichtende wolk, waaruit zich een bandelier ontrolde met het opschrift: „*Haec est gratia Dei*”.

Op het glaasje ziet men links — boven broeder Leo — Franciscus in knielende houding. Zijn gewonde voeten komen onder het habijt uit. Zijn armen heeft hij biddend opgeheven. De lichtende wolk verschijnt in de toppen van boomen vóór hem, en strekt zich — in afwijking van Galle's gravure — langs den rand van het glaasje uit tot midden boven het kruis.

Van den bandelier-tekst is, ter oorzaak eener reparatie, het woord „gratia” nauwelijks leesbaar.

C. Dewijl de heilige Franciscus zulk een groote liefde had voor de armoede, bad hij aanhoudend tot God, dat hij haar door de voorspraak der Apostelen, tot aan zijn dood toe mocht bezitten.

Toen hij nu te Rome ¹⁾ tot God om deze gunst smeekte in de kerk van den heiligen Petrus, verschenen hem de Apostelen Petrus en Paulus. Zij omhelsden Franciscus, en gaven hem uit naam van God de verzekering, dat de armoede aan hem en zijn volgelingen tot erfdeel was geschonken.

Deze verschijning wordt op het glaasje aldus voorgesteld: in een tempel-gebouwtje met verdieping — waartoe drie trappen toegang geven en waarvan de voorgevel is weggenomen — staat Franciscus tusschen twee personen in. De persoon ter rechterzijde, die de Apostel Paulus ²⁾ voorstelt, schijnt Franciscus te omhelzen; die ter linkerzijde — Petrus — heeft zijn hand op diens schouder gelegd.

¹⁾ P. F. Jeremia Bucchio, *Liber Aureus conformitatum vitae Beati ac Seraphici Patris Francisci ad vitam Jesu Christi, Domini nostri.* (Bononiae 1590) pag. 217. col 1. Dit werk is een vermeerderde en verbeterde uitgave van het omstreeks 1365 door Barth. van Pisa geschreven „*Liber Confermitatum vitae S. Francisci cum vita Domini Jesu Christi*”.

²⁾ Blijkens plaat Galle, waar deze persoon een zwaard in de hand heeft.

Verder zijn op het glaasje — achter de Franciscus van het hoofd-tooneel — nog een menigte gebouwtjes zichtbaar, welke de stad Rome verbeelden.

I. 2. Van dit glaasje, dat de levensgeschiedenis van Franciscus illustreert, gelden de bemerkingen die aan I. 1. voorafgaan. Het heeft één hoofdtooneel (*B.*) en twee neven-tooneeltjes (*A. en C.*), en is een combinatie uit de neven-tooneeltjes van Galle's plaat 7 en plaat 8.

Om de moeilijkheden aan het hoofd-tooneel verbonden, behandel ik eerst de neven-tooneeltjes.

A. Bij Galle plaat 7 D.

De heilige Bonaventura verhaalt, hoe Franciscus de huizen zijner broeders liet afbreken, of hen daaruit verwijderde, wanneer die huizen niet waren overeenkomstig de Evangelische armoede, die zij beloofd hadden te onderhouden.

De rechter-bovenhelft van het glaasje geeft een hoog-opgetrokken klooster met vele vensters te zien. Op het dak van dat klooster twee monniken n.m. Franciscus — herkenbaar aan den nimbus om z'n hoofd — die op den nok zit; en een broeder, die hem behulpzaam is, iets lager. Franciscus werpt dakpannen naar beneden.

Nota: Uit het verhaal van Bonaventura is — dunkt mij — niet af te leiden, dat Franciscus ook zelf tot het boven-beschrevene overging. Er staat alleen „*mandabat dirui aliquando domos erectas*” — — —

C. Bij Galle plaat 8 D.

Links op het glaasje een — in Romaansche stijl gebouwd — kerkje, waar de voorgevel van weggenomen is. Daarbinnen ziet men een altaar met triptiek; op den altaar-tafel een monstrans tusschen twee kandelaars.

Op de altaar-trede zitten: in het midden Christus, links van Hem Maria, rechts Franciscus.

Vóór het kerkje — achter de Franciscus van het hoofd-tooneel — een gat in den grond, waar twee broeders en twee beladen ezels in verdwijnen.

Blijkens het onderschrift bij Galle stelt dit tooneeltje voor, hoe Franciscus — terwijl Jezus en Maria hem verschenen — twee broe-

ders, die tegen den regel kostbare zaken hadden gebedeld, veroordeelde, en hoe de straf onmiddellijk op het oordeel volgde. Galle verwijst hierbij naar het boven door mij aangehaalde *Liber conformitatum* — —, waar ik het echter niet heb kunnen vinden. Of men zou in dit tafereeltje een uitbeelding moeten zien van hetgeen op pag. 131, col. 3 wordt gezegd: „*fratres etiam quidam qui habuerunt pecuniam contra regulam, et eius abusum suo exemplo fratribus ostenderet, sine sacramentis confessione, et lingua decesserunt*”. Men zou dan „*pecunia*” in dezen passus moeten verstaan van alle zaken, die tegen den regel bezeten worden.

B. Bij Galle plaat 7 E?

Met opzet plaats ik bij de verwijzing naar Galle's plaat een vraagteeken, wijl het bewezen moet worden, dat hier dezelfde tooneeltjes bedoeld zijn.

Het glaasje heeft de volgende voorstelling.

Achter de ballustrade van een terras staat een deftig-gekleed burger in 17e-eeuwsche kleedij. Hij heeft een wijden mantel om, een breedgerande hoed op. Zijn postuur is kort en corpulent. Vóór de ballustrade staat Franciscus met den nimbus om het hoofd. Hij houdt in de eene hand een reis-staf, terwijl hij de andere hand uitstrekt als om iets te ontvangen. Naast Franciscus — aan diens linkerhand — een broeder met de kap op.

Wat hier — als zijnde een moment uit de levensgeschiedenis van Franciscus — door den glas-schilder is voorgesteld, komt als zoodanig op de platen van Galle niet voor, tenzij men er een uitwerking in wil zien van hetgeen Galle op plaat 7 onder E heeft gegraveerd. Blijkens het onderschrift nu heeft Galle op de aangehaalde plaats willen weergeven, hoe Franciscus van deur tot deur een aalmoes ging bedelen, om aldus in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij heeft dit op plaat 7 E in dezer voege voorgesteld.

Vóór zijn woning staat een burger in lange tabbaard met een kalot op. Zijn rechterhand rust op een eenvoudige ballustrade van enkele latten; met zijn linkerhand maakt hij een gebaar naar Franciscus, die aan de andere zijde der ballustrade staat. Franciscus is afgebeeld met tot aan de knieën opgetrokken bovenhabijt, waar een smalle strook der tunik onder uitkomt, zoodat zijn ontbloote beenen zichtbaar zijn. Franciscus heeft een breedgerande hoed op, houdt tusschen de uitgestrekte handen een staf, den bedelstaf. Deze af-

beelding van Franciscus, zijn levensbehoefte bedelend, beantwoordt geheel aan hetgeen fr. D(onatus) v. A(drichem) in zijn artikeltje „Bijzonderheden omtrent een Hoed, die uit de mode is” mededeelde over de wijze waarop termijnbroeders vroeger in deze streken rondgingen.¹⁾

Neemt men nu aan, dat op het hier te beschrijven glaasje (onder B) hetzelfde is voorgesteld als bij Galle (onder 7 E), dan zou men tot de conclusie moeten komen, dat de glas-schilder zijn voorbeeld totaal verkeerd heeft weergegeven. In dit geval immers zou hij den burger van Galle's plaat voor een monnik hebben aangezien; zou hij den staf uit Franciscus'handen in die van dien burger hebben overgebracht; alsook den nimbus om Franciscus' hoofd hebben overgeplaatst om het hoofd van dien burger.

Gezien echter het feit, dat de glasschilder overal zijn model getrouw copieerde, schijnt deze veronderstelling wel wat onwaarschijnlijk. En toch meen ik ze gewettigd om de volgende redenen: 1° De opzet stemt bij den glasschilder overeen met het tooneeltje bij Galle (beide personen aan weerszijden der ballustrade, de gestie hunner handen, de pose van hun lichaam). Wel is op het ruitje het tooneeltje beter uitgewerkt, doch dit verandert het plan niet. Het eenige verschil is, dat de glasschilder een derde figuur — n.m. den broeder naast Franciscus — aan de hoofdgroep heeft toegevoegd. Doch ook dit verandert niets aan den opzet der hoofdgroep.

2° De beide neven-tooneeltjes zijn een illustratie van Franciscus' opvatting der in den regel beloofde armoede: hoe hij te geriefelijk ingerichte huizen liet afbreken (A) en de broeders bestrafte, die te kostbare zaken bedelden (C). Nu ligt het m. i. wel eenigszins voor de hand, dat de glasschilder, die dit ruitje samenstelde uit tooneeltjes van verschillende platen van Galle, ook in het hoofdtooneel Franciscus' armoede-opvatting heeft willen illustreeren. En dit te meer, daar hij — evenals Galle — zijn voorstellingen zooveel mogelijk groepeerd rond bepaalde deugden en daden van Franciscus. Zoo beeldde hij op het reeds besproken glaasje **I. 1.** de liefde uit van Franciscus jegens den armen, lijdenden Jezus; op het nog te beschrijven ruitje **VII. 1.** de schuldellooze eenvoudigheid van Franciscus en diens eerste volgelingen; op **VII. 2.** Franciscus' wondermacht enz. — —

Dit alles in aanmerking genomen, houd ik er mij van overtuigd, dat

¹⁾ Jaarverslag der Provincie 1915 bl. (36).

in het onderhavige geval de glasschilder heeft willen voorstellen hoe Franciscus zijn levensonderhoud ging bedelen overeenkomstig Galle plaat 7 E. Doch dan heeft hij zijn voorbeeld ook verkeerd begrepen en uitgewerkt!

II. 1. Rond ruitje met symbolische voorstelling. Door een horizontale diagonaal is het in twee gelijke helften verdeeld. De beneden-helft wordt geheel gevuld door een zware bank lichtgrijze, bruin-geschaduwde stapelwolken. Op deze wolken rusten, schuingekruist, een kruis van geel en een metaalkleurig anker zonder stok, dat onder den kruisboom doorgaat. In de bovenhelft de woorden „*Spes et Fides*”. De geheele bovenhelft (buiten de figuren en letters) is donkerblauw behalve rond het middelpunt der diagonaal, waar het blauw een weinig lichter getint is, zoodat een soort lichtgloed ontstaat.

II. 2. Pendant van het voorgaande glaasje. Het heeft: schuingekruist (de kruising gaat door het middelpunt) een zeis met gele steel en een grauw-groene tuchtroede. Op de verticale diagonaal boven een zandlooper, beneden een doods-hoofd, waaronder schuingekruist twee doodsbeenderen. Over de horizontale diagonaal een bandelier over alles heen met het opschrift „*Mors et Vita*”, dat een weinig is beschadigd. Buiten de aangegeven figuren is het ruitje donkerblauw. Evenals echter op het voorgaande, is ook hier vanuit het middelpunt een stralenkrans aangebracht door het blauw te verdunnen. Beide glaasjes (II. 1. en 2.) hebben oorspronkelijk gestaan in de gangramen van het klooster-ziekenhuis.

III. 1. *Wapen*: gekwartileerd ruitschild: 1 en 4 op keel een gewei van goud; 2 en 3 op goud een schild van zilver met drie kepers van keel, vergezeld van drie gecontourneerde horens van keel met vier zilveren banden. De uiteinden van een versneden helmkleed zijn nog even zichtbaar. Zooals het glaasje nu is, schijnt het niet meer volledig, wijl een gedeelte ervan gebruikt is om een ander glaasje te restaureeren (n.m. XXVII.1.).

Het wapen is van een vrouw. Welke?

III.2. Wapen. Gedeeld veld: 1. op zilver een band van keel beladen met drie mispelbloemen van zilver, vergezeld van tweemaal drie blokken (2.1. en 1.2.) van brons; 2 op goud een leeuw van brons (tong van keel).

Het schild is gedekt door een aanzienende tournooihelm van azuur (met gouden schouderrand en stangen). Op den helm een mispelbloem. Versneden helmkleed.

IV.1. Wapen (ovaal schild). Doorsneden veld: 1. op zilver drie vogels van sabel achter elkaar geplaatst; 2. op goud een ossekop van terzijde met gedeelte van den nek.

Het schild is gesloten in een barok-lijst, waarop in het midden boven een gevleugeld engelkopje rust. Deze omlijsting komt meerdere malen voor op verschillende plaatsen in het pand. Uit vergelijking met oude scherven is gebleken, dat de glaasjes met de hier gegeven schild-omlijsting, moeten gesteld worden in de 1e helft der 18e eeuw. Die oude scherven hebben n.m. opschriften, die in dezelfde omlijsting gevat zijn als hier bedoeld. Hebben deze opschriften misschien onder bedoelde glaasjes gestaan?

Het hier beschreven wapenschild komt — behoudens enkele zeer kleine verschillen, welke ter plaatse (XI. 1) worden aangegeven — nog een keer voor.

IV.2. Wapen (ovaal schild). Gedeeld veld: 1. op sabel drie visschen van zilver achter elkaar liggend op de deellijn; 2. een geheel grauw veld.

Schild-omlijsting als van IV. 1.

V.1. en 2. Beide glaasjes hetzelfde behalve dat de schildhouders naar elkaar toegekeerd staan en dat van 2 de emails verkleurd zijn.

Wapen, gekwartileerd: 1 van Horne, 2 op zilver drie molenijzers van sabel, 3 op sabel drie drielingfazen van goud, 4 op goud drie vogels van sabel.

Als schildhouder een gevleugeld fantastisch dier, dat het schild aan een koord in den bek draagt. De voorpooten rusten op den bovenrand van het schild.

VI. 1. *Wapen* (ovaal schild): op goud merk (op molenijzer rustend een kruis, dat een Maltheser-kruisje in ring in top draagt) van sabel. Schild-cmlijsting als van IV. 1.

VI. 2. Twee *wapens* (ovale schilden). Links (doorsneden veld): 1 op bruinachtig keel drie zespuntige sterren van goud, 2. op zilver een molshoop.

Rechts (gekwartileerd): 1 en 4. op goud drie rozen van bruinachtig keel (2.1.), 2 en 3 op sabel drie vogels van zilver (2.1.)

Beide schilden worden gedekt door één aanzierende tournooihelm van sabel met gouden stangen (waarop een gouden zespuntige ster) en versneden helmkleed in de kleuren der schilden.

VII. 1. Een hoofdtooneel (*A*) en twee neventooneeltjes (*B* en *C*) uit de levensgeschiedenis van Franciscus en diens eerste broeders naar Galle's plaat 8, getiteld „*Religiosa innocentia ac simplicitas*”.

A. Bij Galle plaat 8 A.

Toen de H. Franciscus eens met broeder Masseus op reis was in Toskane, kwamen zij bij een driesprong vanwaar ze naar Siena of naar Florence of naar Arezzo konden gaan.

En niet wetend waarheen, vroeg broeder Masseus, die een eindje vooruit was geloopt, welken weg zij zouden inslaan. Toen gebod de heilige Franciscus aan broeder Masseus bij de verdienste der heilige gehoorzaamheid, dat hij op dien driesprong zooals de kinderen doen, in een kring zou rondraaien zoolang tot Franciscus het zeggen zou. En als een waarlijk gehoorzame draaide broeder Masseus zich in de rondte.

Op het glaasje ziet men rechts Franciscus — herkenbaar aan den nimbus — die met de linkerhand de kap over het hoofd heen voor het gezicht getrokken heeft; met de rechterhand maakt hij een gebaar naar broeder Masseus, die links (met den rug naar toeschouwer) is afgebeeld met z'n kap op, terwijl hij de handen uitgestrekt heeft.

De draaiende beweging waarvan boven sprake was, en die op de plaat van Galle zoo typisch is weergegeven door het strak-wijduitstaan van 't habijt, komt op het glaasje niet tot haar recht. Mogelijk heeft de schilder deze verandering aangebracht, daar anders de teekening te breed werd voor het ruitje.

Vlak achter Franciscus een Romaansche boog-bouw, waaronder op de plaat van Galle het tooneeltje is geplaatst, dat op het glaasje I. 2 voorkomt als C. Op het hier-besproken ruitje heeft de glasmilder onder dezen boog het tooneeltje E geplaatst van Galle's plaat 8.

C. Bij Galle plaat 8 E.

Degenen, die met den heiligen Franciscus omgingen, zijn er meermalen getuigen van geweest, hoezeer hij den redeloozen schepselen was toegenegen, zoo zelfs, dat hij tot hen sprak alsof ze verstand hadden. Vandaar dat hij bij zulke gelegenheden dikwijls in vervoering geraakte.

Hiertoe behoort ook de eigenaardige vertelling, volgens welke de heilige aan een broeder verbod vuur op zijn habijt te dooven.

„Lieve broeder, zei hij, doe toch het vuur geen leed”.¹⁾

Onder den bovengenoemden boog ziet men op het glaasje een eenvoudig huisje, waarvan de gevel is weggenomen, met een rookende schoorsteen erop. Daarbinnen Franciscus voor een groot haardvuur gezeten; links van hem staan twee broeders, waarvan de een 'n emmer in de hand houdt.

B. Bij Galle plaat 8 B.

Broeder Rufinus, die een zeer eenvoudig man was, en de gave van het woord te voeren miste, kreeg eens van Franciscus de opdracht om naar Assisië te gaan en voor het volk te prediken. Doch broeder Rufinus verontschuldigde zich zeggende, dat hij daartoe niet bekwaam was.

Toen zeide Franciscus: „Omdat ge niet aanstonds gehoorzaamd hebt, beveel ik u op gehoorzaamheid, dat ge naakt, alleen met een broek aan, naar Assisië zult gaan en zóó voor het volk preeken”. En aanstonds ontdeed broeder Rufinus zich van zijn habijt, en ging naar Assisië.²⁾

Links op het glaasje ziet men Franciscus (in habijt). Tegenover hem de broeder Rufinus, geheel ontkleed, alleen een lendendoek om. De pose van zijn lichaam is als van iemand, die op weg gaat en nog een laatsten blik werpt op den vriend, dien hij achterlaat. Tus-

¹⁾ J. C. M. Buys, Franciskaansche Legenden bl. 214.

²⁾ Item, bl. 133.

schen Franciscus en broeder Rufinus ligt op den grond het habijt van dezen laatste. Alles is afgebeeld in een heuvellandschap.

VII. 2. Een hoofdtooneel (A) en twee neventooneeltjes (B en C) uit de levensgeschiedenis van Franciscus naar Galle's plaat 19, getiteld „*Miraculorum catalogus*”.

A. Bij Galle plaat 19 A.

Te Siena plantte Franciscus zijn reisstaf in een dorren steengrond. Den volgenden morgen vond hij dien staf tot een frischbloeienden jongen boom uitgegroeid.¹⁾

Op het glaasje ziet men op den voorgrond Franciscus, die een dorren tak in den grond zet. Franciscus' houding is voorovergebogen; hij heeft z'n kap op; om zijn hoofd een heldere nimbus.

In afwijking van Galle's plaat heeft de glasschilder boven aan den dorren tak een groote afhangende splinter geteekend.

Rechts op den voorgrond is een broeder gezeten (van den toeschouwer afgewend) die een bewonderend handgebaar maakt. Bij Galle is zijn houding liggend, naar den toeschouwer gekeerd, terwijl hij met gekruiste armen rust op een rostblok.

Het tafereeltje is geplaatst op den rotsigen top van een heuvel op welks glooing links een hooge boom is geplant.

B. Bij Galle plaat 19 B.

Iets zeer wonderbaars en der vermelding overwaardig gebeurde bij de stad Gubbio. Er was binnen het grensgebied van die stad een wolf monsterachtig-groot en woedend-roofzuchtig, die veel schade en onheil berokkende aan de bewoners van Gubbio.

Toen nu de heilige Franciscus in die stad vertoefde besloot hij, uit medelijden met de burgers, den wolf tegemoet te gaan. Hij deed zulks, bracht den wolf op het marktplein der stad en sloot daar een verbond met hem. Tot teeken van dit verbond moest de wolf z'n poot in Franciscus' hand leggen.²⁾

Binnen den ring van lage huisjes ziet men op het glaasje een verhoog. Daarop staat Franciscus met den wolf, die z'n voorpooten in Franciscus' handen heeft gelegd. Rond het verhoog een kring van menschen.

¹⁾ Liber conformitatum — — pag 191 col. 2.

²⁾ J. C. M. Buys, Franciskaansche Legenden bl. 104.

C. Bij Galle plaat 19 C.

Toen Franciscus predikte in Lombardije werd hij bij iemand aan tafel genoodigd. En terwijl hij aanzat, kwam een arme man een aalmoes vragen.

En Franciscus, van tafel opstaande, gaf den arme het gebraden haantje, dat hemzelf was voorgezet. Maar de man bewaarde het, daar hij slechte bedoelingen had. Want toen Franciscus den volgenden dag wederom voor het volk predikte, kwam ook die arme naderbij om den heilige — die wel overal de boetvaardigheid verkondigde, maar toch lekker eten niet scheen te versmaden — beschaamd te maken. Doch toen de man het haantje uit z'n bedeltasch haalde, was het door de kracht Gods in een visch veranderd.¹⁾

Bij den in het hoofdtooneel vermelden boom (links) ziet men den bedelaar, die in z'n hand iets houdt, dat den vorm van een visch heeft. Hij heeft zijn hoed afgenomen ten groet. Tegenover hem Franciscus, die in gesprek is met twee wereldlijke personen.

VIII. 1. In het midden van het glaasje een overdekte bidstoel, waarop een open boek ligt.

Links daarvan (staande) de H. Maria Magdalena, die in haar hand den zalbus draagt. Haar kleeding is 16e-eeuwsch, het onderlijf sterk geprononceerd, om haar hoofd een nimbus.

Rechts van den bidstoel een geknielde vrouw (geefster?) in grauw kleeid met geplooiden halskraag en mouwomslagen, die beide wit zijn. Op haar hoofd een mutsje. Zij heeft de handen samengevouwen tot gebed.

Geheel rechts, doch meer naar achteren, een vrouw, die geheel in afbeelding overeenkomt met de voorgaande.

De achtergrond wordt gevormd door een zuilengang met Romaansche bogen verbonden (in lijnen aangegeven).

VIII. 2. Een H. Trits: moeder Anna (staande), een aureool om het hoofd, die Maria op haar rechterarm draagt. Maria heeft het kindje Jezus op schoot.

Met haar linkerhand wijst de H. Anna op haar maagdelijke dochter en goddelijk kleinkind.

Hier kan vermeld worden, dat in de votiefkapel van den H. Man

¹⁾ Liber conformitatum — — pag 141 col. 1.

Job te Leuken (onder Weert) zich een zeer mooie Anna-Selbdritt bevindt n.m. een houten beeld, dat naar schatting, uit de 15e eeuw afkomstig is.

IX. 1. De H. Joannes Evangelist, die in de linkerhand een kelk draagt, waaruit een slang opkronkelt.

P. Nieuwbarn O.P. geeft van dit attribuut een verklaring van den h. Isidorus, volgens welke de Apostel een giftbeker ongedeerd heeft geledigd.¹⁾

De H. Joannes is afgebeeld in een berglandschap; zijn houding is als van iemand die hevig verschrikt.

IX. 2. De voorstelling van Maria als Moeder-Maagd; Zij heeft de handen gekruist op de borst. Om haar hoofd een groote lichtgloed, die geheel de bovenhelft van het glaasje vult. Zij staat op eenigen afstand voor een met wallen en torens ommuurde stad.

X. 1. Eén hoofdtooneel (A) en twee neventooneeltjes (B en C) uit de levensgeschiedenis van Franciscus naar Galle's plaat 9, getiteld „*Castimoniae et virginitatis exempla*”.

A. Bij Galle plaat 9 A.

Aan het hof genoodigd van keizer Frederik II moest Franciscus een hevige bekoring tegen de heilige deugd van zuiverheid weerstaan. Nadat Franciscus aan een maaltijd, die hem was aangeboden, had deelgenomen, werd hem een kamer ter overnachting aangewezen. De keizer echter, die zich op Franciscus wilde wreken over diens vrijmoedige prediking tegen zijn ongebonden levenswijze, had in die kamer een publieke deerne van buitengewone schoonheid doen verbergen. Toen nu de H. Franciscus die kamer was binnengegaan en de deur gesloten had, kwam zij uit haar schuilplaats te voorschijn en trachtte hem tot vleeschelijke zonde te verleiden. Doch in den ijver zijns geestes zich ontkleedend legde Franciscus zich naakt op een vuur, dat daar was aangelegd, ter neder en noodigde toen het meisje uit haar plan te volvoeren.²⁾

Galle, en in navolging van hem de glasschilder, heeft dit voorval afgebeeld in een open landschap. Op den voorgrond ziet men Fran-

¹⁾ Officieele Kerkgids van Nijmegen II, bl. 246.

²⁾ Liber conformitatum pag. 140, col. 4.

ciscus (den nimbus om het hoofd) geheel ontkleed, de knieën opgetrokken, liggen op een houtvuur, terwijl hij leunt op zijn linkerarm. Met de rechterhand maakt hij een uitnoodigend gebaar naar een vrouw, die op hem toeloopt. Haar borst waar zij met de linkerhand (haar rechterarm is opzij-uitgestrekt) op wijst, is grootendeels ontbloot door het openvallen van haar kleed. De mouwen van haar kleed zijn tot boven de ellebogen omgeslagen. Haar rok valt boven de knieën open, zoodat haar ééne been bijna geheel en het andere gedeeltelijk ontbloot zichtbaar zijn. Een loshangende haarwring waait in haar hals omhoog. Om haar middel heeft zij een breede ceintuur, aan haar voeten dunne sandaaltjes.

B. Bij Galle plaat 9 B.

Terwijl de H. Franciscus in de eenzaamheid van Sarziano vertoefde, werd hij door den duivel tot zinnelijke zonde verleid. En uitgaande uit zijn cel, wierp hij zich geheel ontkleed in de sneeuw en wentelde zich zoolang daarin totdat de bekoring geheel geweken was. Want Franciscus zag, door toedoen van den duivel, in zijn verbeelding een vrouw en kinderen en dienstmaagden, die hem ten dienste zouden staan zoo hij toestemde.¹⁾

Op het glaasje ziet men een vrouw, die de armen over elkaar gekruisd heeft en die door een kind, dat naast haar staat, om het middel vastgehouden wordt. Bovendien nog drie andere kinderen en wat terzijde bij het gebouwtje van tooneeltje C twee vrouwelijke figuren (dienstmaagden). Vlak voor deze groep heeft Galle den H. Franciscus geplaatst, die op handen en voeten een kruipende beweging over den grond maakt. Hij wendt het hoofd om naar den duivel, die in boksgedaante op de achterpooten loopend naast hem staat. Van dit laatste (Franc. en de bok-duivel) kan men bij aandachtig beschouwen slechts enkele lijnen vinden.

C. Bij Galle plaat 9 C.

Vader Bernardone, vertoornd over de opspraak-makende nieuwe levenswijze van Franciscus, wilde hem voor den wereldlijken rechter onterven. Maar Franciscus beriep zich op den bisschop. En met zijn vader voor den bisschop verschenen, gaf Franciscus alles, zelfs zijn kleederen, aan z'n vader terug.²⁾

¹⁾ fr. Dom. Cavalca, Vita S. Franc. — — pag. 72.

²⁾ Item, pag. 37.

Rechts op het glaasje een eenvoudig gebouwtje waarvan de gevel is weggenomen. Daarbinnen ziet men een bisschop, met koormantel om en mijter op, gezeten op een lage troon onder een baldakijn. Tegenover hem staat Franciscus, ontkleed, enkel een lendendoek om, die een kleedingstuk in de hand houdt. Tusschen Franciscus en den bisschop twee personen op den achtergrond. Achter Franciscus is in den wand een deuropening.

Het tooneeltje is een weinig beschadigd.

X.2. Eén hoofdtooneel (A) en zeker één neventooneeltje (B) uit de levensgeschiedenis van Franciscus naar Galle's plaat 10, getiteld „*Tentatio daemonis, et divini solatii reconcillatio*”.

A. Bij Galle plaat 10 A.

Wederom door den duivel tot zinnelijke zonde bekoord, wentelde Franciscus z'n naakte lichaam zoolang in de doornen tot de bekooring volkomen was geweken.

Op het glaasje ziet men Franciscus (den nimbus om het hoofd) geheel ontkleed in doorn-takken liggen, terwijl hij zich vasthoudt aan een boom, die uit het midden naar links is geplaatst. Achter den boom komt een broeder, die de kap op heeft, uitkijken. Vlak achter Franciscus — uit het midden naar rechts — is de duivel voorgesteld in menschelijke gedaante doch met bok-horens en een staart. Wegens beschadiging kan men alleen den kop en de beenen van den duivel nog zien; de rest van het lichaam wordt nog door een enkel lijntje aangeduid.

Zooals het tooneeltje hier is afgebeeld, vertoont het meerdere afwijkingen met Galle's plaat.

Galle heeft het geplaatst in een open plek van een bosch, welke door verschillende boomen is omgeven. Op het glaasje is, behalve wat struikgewas, slechts één zware boom afgebeeld n.m. die waaraan Franciscus zich vasthoudt en de broeder achter vandaan kijkt. Bij Galle kijkt deze broeder achter een andere boom uit. Bij Galle staat de duivel vóór, op het glaasje achter Franciscus.

B. Bij Galle plaat 10 D.

Het tooneeltje is door den glasschilder geplaatst binnen de sfeer van het hoofdtooneel. Het stelt den H. Franciscus voor staande in de geopende poort van een klokketoren, terwijl een duiveltje van hem weglucht.

Of de glasschilder nog meer tooneeltjes van Galle's plaat heeft overgenomen, is wegens beschadiging, moeilijk te bepalen.

XI. 1. *Wapen* gelijk aan dat van IV. 1. behalve dat de vogels in veld 1. een snavel hebben van zilver. Ook de schildomlijsting verschilt, doch slechts in zooverre zij meer ineengedrongen is.

XI. 2. *Wapen* (ovaal schild): op zilver twee schuin-gekruste pijlen (punt boven, veder beneden). Boven en onder een maarle van sabel. Rechts en links een klaverblad.

Gedekt door tournooihelm (waarop een maarle van sabel) en versneden helmkleed in de emails van schild en stukken.

XII. 1. Symbolische voorstelling van het geheim der H. Drie-vuldigheid.

Tegen den gekroonden boom van een kruis twee gezoomde schilden in hart-vorm. Ze zijn over elkaar geschoven zoodat drie vakken ontstaan.

Linkervak: Christus in zittende houding met het kruis. Hij heeft 't bovenlichaam ontbloot.

Middenvak: H. Geest in de gedaante eener duif.

Rechtervak: God de Vader als een gekroonde grijsaard in wijden mantel. Houding zittend hoewel geen zetel zichtbaar is.

Uit den afgesneden hartader der schilden ontluiken passiebloemen. Op den grond aan weerszijden van den voet des kruises eenige bloemen o.a. tulpen.

Randschrift: *Trinus Deus est et Unus.*

XII. 2. Goud-omlijst opschrift:

Jan van Straelen Meyer
Van het klooster tot Sinte
Elisabeth en tegenwoordigh
Schepen tot heythuysen en
Maria Sijn huysvrouw. 1659.

Achter het opschrift uit een klimmend fantastisch dier met uitgespreide vleugels, dat een wapenschild aan een koord in den bek draagt. Het schild rust op de bovenlijst van het opschrift.

Wapen: op goud huismerk van sabel.

Is deze Jan v. Straelen misschien uit de familie van zekere Jan v. Stralen die met z'n broer Cornelis de beeldstormers in 1566 wist af te houden van een algeheele plundering van het klooster Maria-Wijngaard, het tegenwoordige Brigittinessenklooster. ¹⁾

XIII. 1. Goud-omlijst opschrift:

Andries Daniels ende
Margriet Eghens? syn
Huysvrouwe
Anno Domini 1679.

Op de bovenlijst van het opschrift een wapenschild.

Wapen: Op goud huiskerk van sabel tusschen A. D.
Glaasje ernstig beschadigd.

XIII. 2. Goud-omlijst opschrift, dat rust op een mandje met vruchten.

Dat Geluck heeft veel benijders
Nochtans hulpt Godt de Wijders.
Al waer de nijders noch so viel
So geschiet doch Vat Godt hebbê wil.
Geertruyt Drijssen gaf dit glas
als sy noch Jonghe dochter was
Anno Domini 1670.

Op de bovenlijst van het opschrift rust een wereldbol tusschen de letters G en D.

XV. 1. In een met groen en bloemen versierde gouden lijst, het opschrift:

Alle die mij benijden en niet
en gheven, Godt wilse verblij-
den int eewigh Leven,
Sondach Mayot en
Cecilia syn huysvrou. A^o 163(5?)2.

Het opschrift wordt gedekt door een ovaal wapenschild.

Wapen: op goud monogram (S boven M) van sabel.

¹⁾ Weert en de Minderbroeders tot 1568 III (Het kanton Weert 18 Dec. 1909).

XV. 2. Het glaasje wordt door de korte diagonaal in twee helften verdeeld.

In de bovenhelft een wapenschild (ovaal-vorm).

Wapen: op verkleurd goud een paaschlam zonder nimbus.

Het wapen omsierd door groen en vruchten.

In de benedenhelft het opschrift:

Salich is hij die op den armen
behoeftighen peyst, Godt sal synder
gedencken als hij van hier reyst.

Jan Goverts

Anno 1652.

Beide glaasjes (XV. 1. en 2.) zijn gevat in een breede omlijsting van diepblauw, waarin de uiteinden van een langgerekte zespuntige ster van diep-rood uitkomen.

XVIII. 1. Een goud-omlijst opschrift in gothisch letterschrift:

Ee die wat weet, die swijge
en die wel is, die blijve,
Een die wat heeft, die behalt,
Want een ongeluc comt balt.

Coenraet van Waelre ende Lucya syn huisvrouw

Anno 1611.

In het midden op de bovenlijst een alliantiewapen, waarnaast als schildhouders twee naakte engeltjes zitten gehurkt (aan iedere kant één).

Wapen: (baron) op sabel een leeuw van licht sinopel (tong van keel) (femme) sabel-goud gefaast veld met kanton (waarin drie bruine lubben) van goud. Over alles heen een keel-zilvergeruit schuinkruis (rechterbalk onder kanton).

De benedenlijst, die met franje versierd is, rust in het midden op een engelkopje, dat boven een mandje vruchten is geplaatst.

XVIII. 2. Van teekening is dit glaasje volkomen gelijk aan het voorgaande, uitgenomen het opschrift, dat luidt:

Och waere alle toge gesplete
die quaet segghe, eer quaet wete.
Men vindt geen grouwelyck?

Dan een quaele tonge, s?
berooft s'mensche eer.
Coenraet Loyemans van
Maeseeyck en Lysbet syn ?

Anno 1611.

Wapen: (baron) op goud huismerk van sabel.

(femme) op zilver een mand, waarachter schuingekruist
twee gaffels.

Beide glaasjes (XVIII. 1. en 2.) hebben oorspronkelijk gestaan in
raam XX., doch zijn door den Eerw. Br. Ambrosius Goosen O.F.M.
omstreeks 1906 verplaatst.

XXI. 1. Het ruitje heeft het tafereel uit den hof van Olijven
n.m. het oogenblik, dat Judas den hof binnentreedt om Jezus over
te leveren.

Op den voorgrond Petrus, Jacobus en Joannes slapend.

Op den achtergrond tusschen struikgewas een openstaand tuin-
poortje waardoor Judas binnenkomt.

Daar tusschenin Jezus geknield, in biddende houding. Uit een lich-
tende wolk verschijnt Hem de engel der vertroosting die een kelk
in de hand draagt.

Het glaasje, dat een weinig beschadigd is, is in bonte kleuren uit-
gewerkt.

XXI. 2. Een *Laatste-Avondmaal*-tafereel, dat geheel in de
rechterhelft van het glaasje is uitgevoerd. Weergegeven is het
oogenblik, dat Judas zich verwijdert om zijn plannen tegenover
Jezus uit te voeren.

Op den voorgrond der plavuizen-vloer staan een schenkan en een
schaal met vruchten.

XXII. 1. Eén hoofdtooneel (*D*) en drie neventooneeltjes (*A*, *B*
en *C*) uit de levensgeschiedenis van Franciscus naar Galle's plaat 12,
getiteld „*Admiranda eius energia*”.

A. Bij Galle plaat 12 A.

Voordat de priester Silvester in de Orde der Minderbroeders trad,
was hij zeer bevooroordeeld ten opzichte van den H. Franciscus en
de leefwijze van diens eerste volgelingen. Maar in een droom kwam

het hem voor hoe rond de stad Assisië zich een groot monster be-
woog, dat werd verdreven door de tegenwoordigheid van Fran-
ciscus, uit wiens mond een groot kruis te voorschijn kwam. ¹⁾

Links op het glaasje een eenvoudig huisje (vanaf den rand het
tweede), waarvan de gevel weggenomen is. Daarbinnen ziet men
iemand op bed liggen, gedeeltelijk onder de dekens uit; hij ligt met
het hoofd op de handen. Boven zijn hoofd (in een lichtgloed) een
paar gebouwtjes, waarvoor een dier staat met grooten muil; door
eenige lijntjes rond de huisjes wordt de omtrekkende beweging van
het beest aangegeven. Rechts hiervan een monniksfiguurtje (Fran-
ciscus) en even buiten de mond daarvan een kruisje, dat met den
boom in de richting der mond wijst.

B. Bij Galle plaat 12 B.

Aanvankelijk aarzelde Paus Innocentius III om den regel van Fran-
ciscus goed te keuren. Doch in een droom werd hij omtrent den
armen boete-doener verlicht. Hij zag de basiliek van Lateranen wan-
kelend, maar ondersteut door een armen monnik, in wien hij Fran-
ciscus herkende. ²⁾

Links op het glaasje (tegen den glasrand) een eenvoudig huisje,
waarvan de gevel weggenomen is. Daarbinnen ziet men een bejaard
man op z'n bedstede liggen. Op een bankje aan het voeteneind staat
de pauselijke tsaar; op een klein verhoogje midden voor 't bed een
nachtspiegel. Boven den slapenden grijsaard (in een lichtgloed) een
scheefgeteekend huisje dat aanleunt tegen een zittend monnikje.
De huisjes van dit en het vorig tooneeltje staan op den hoogen rots-
oever van een water.

C. Bij Galle plaat 12 C.D.

Toen de heilige Franciscus met een metgezel in het Venetiaansche
verbleef, zag hij op den oever van een water een menigte vogels.
En daar die vogels zoo lustig zongen, zeide hij tot zijn broeder:
„Laten wij tezamen met onze zusters de vogels God lof zingen en
de getijden bidden. ³⁾

Op het verlengde van den oever, waarop de huisjes der vorige too-
neeltjes staan, ziet men een rij boomen. Daarvoor twee monniken,

¹⁾ fr. Dom. Cavalca, Vita S. Franc. — — pag. 42.

²⁾ Item, pag. 50.

³⁾ Item, pag. 120.

een staand, de ander gehurkt-zittend. Om hen heen een kring van grootere en kleinere vogels.

D. Bij Galle plaat 12 E.

Toen Franciscus met een broeder bij het meer van Rieti vertoefde kreeg hij een groote levende visch. Maar in een bootje gegaan, liet hij den visch weder in het water. En de visch bleef zoolang bij het bootje zwemmen, tot Franciscus den zegen had gegeven.¹⁾

Op den voorgrond van het glaasje ziet men Franciscus staande in een boot, welke door een broeder, aan den kop gezeten, wordt voortgeroeid. Franciscus heeft de rechterhand uitgestrekt, de linker vermanend opgeheven. Achter het scheepje ziet men boven het water de groote kop van een visch uitkomen. Onder den oever nog een menigte visschen met den kop boven water. Geheel op den achtergrond zijn de huizen zichtbaar van een stad, op den oever van het water aan den voet van een heuvel gelegen.

XXII. 2. Twee tooneeltjes uit de levensgeschiedenis van Franciscus. Eén hoofdtooneel (B) naar Galle's plaat 17 getiteld „*Obitus atque ad coelitis emigratio*”, en één neventooneeltje (A).

A. Bij Galle plaat 10 F.

Toen de H. Franciscus door den samenloop van vele ziekten werd gekweld, wenschte hij z'n geest door muziek te verkwikken. En terstond was een Engel bij hem, om aan dit vrome verlangen te voldoen.²⁾

Links, tegen den buitenwand van het hoofdgebouwtje, een klein eenvoudig huisje met weggenomen gevel. Daarbinnen ziet men een monnik op den grond uitgestrekt liggen. Bij diens voeten staat een Engel, die viool speelt.

B. Bij Galle plaat 17 A.

Toen Franciscus zijn einde nabij wist, wenschte hij in Maria-ter-Engelen te sterven. Hij liet zich daarheen dragen en naakt op den vlakken vloer neerleggen. En alvorens te sterven, zegende hij al zijn broeders, zoowel die aanwezig waren als afwezig.³⁾

Dit hoofdtooneel beslaat bijna het geheele glaasje.

¹⁾ fr. Dom. Cavalca, Vita S. Franc. — — pag. 120.

²⁾ Item, pag. 78.

³⁾ Item, pag. 196.

In een zuilenzaal, waartoe drie treden toegang geven, ligt Franciscus enkel met een lendendoek om op den grond. Vanuit zijn mond gaat een lichtstraal, die zich tot een ovaal verwijdt, waarin een menschelijk figuurtje (de ziel van Franciscus).

Bij het hoofd van Franciscus twee Engelen met ontbloote armen en schouders. Aan Franciscus' rechterzijde drie broeders geknield (één bij z'n schouder met kap op, één bij z'n heup met kap af, één bij z'n voeten met kap op). De middelste van deze drie is diep neergebogen; op diens hoofd rust Franciscus' linkerhand.

Op de eerste trede, bij Franciscus' schouder, ligt een broeder geknield die diep gebogen is; op diens hoofd rust Franciscus' rechterhand.

Op dezelfde eerste trede, bij Franciscus' voeten, nog een broeder die door den glasschilder aan dit tooneel is toegevoegd.

XXIII. 1. *Wapen* (ovaal schild): op goud een geschulpt kruis; hartschild: op azuur een paaschlam met geel vaantje. Schild-versiering gedekt door mijter, kromstaf en bisschopshoed. Het geheel rust op een bandelier met lijfspreuk: *Vincit in cruce mitis.*

XXIII. 2. *Wapen*: op goud drie helmkronen (2.1) van sabel. Schild-omlijsting als van IV. 1.

XXIV. 1. Goud-omlijst opschrift:

Ruthger Peerbooms als
Armen-meester deser Stadt,
en Geertruyd Ververs syn
Huys-vrouw. Anno 1653.

Midden op de bovenlijst van het opschrift een wapenschild, dat met een koord is bevestigd aan een roset, voor de helft zichtbaar aan de buitenrand van het glaasje. Aan weerszijden een lichte versiering van bloemen, waarop twee naar elkaar toegekeerde lijsters.

Wapen: van goud met een boom op grond au naturel.

Ditzelfde wapen boven een in scherven overig opschrift: Simon Perboms ende Jenken Perboms syn huysvrou 1662.

Een later lid der familie stelde het wapen aldus samen: op goud een keper van keel vergezeld van drie peren aan steeltje met blad au naturel, zooals men kan zien boven den biechtstoel tusschen de

12e en 13e kruiswegstatie onzer kloosterkerk. Het onderschrift aldaar luidt: M. Joannes Peerbooms, Jongman 1694.

Het wapen der familie Ververs, hoewel niet opgenomen in het wapen van boven-gemeld glaasje, vond ik op een wapenplaquet boven raam VII.

Wapen: een pot blauwe verf met banden van keel; daarboven een merk; alles op zilver. Gedekt door aanzierende helm en versneden helmkleed, rustend op een bandelier met opschrift: *R. D. Hermannus Ververs, vice-pastor huius civitatis.*

Verdere leden der familie worden nog genoemd:

1. op een in scherven bestaand opschrift: Jan Willemse Leensschepen ende Armen-M. Deeser stadt ende Heerlijkhei? Weert ende *Joanna Ververs s?* HuysVrouW. A. D. 1696.

2. op een Elenchus Defunctorum ab a^o 1710-1727 in het kloosterpand: 1712, Sept. 19. P. F. Hermanus Ververs, hospes ex conventu Venlonensi. 1722, febr. 20. A. V. P. F. Bonaventura Ververs, Guard. emeritus, 16 Jub.

3. op een Elenchus Defunctorum ab a^o 1797-1832 eveneens in het kloosterpand: 1804, Aug. 22. P. Jacobus Ververs Guard. act.

Deze Pater Jacobus was een der 28 kloosterlingen — door Flament in zijn Chroniek opgenomen — die tusschen de jaren 1797 en 1836, toen het klooster door de Fransche republikeinen was opgeheven, het verkleed en heimelijk bleven bewonen.¹⁾

Nog vond ik een zekere Martinus Ververs, prior der Augustijnerkanunniken die, van het klooster Maria op de Hage onder Eindhoven afkomstig, tot 1797 te Weert woonden in het tegenwoordig bisschoppelijk college.

Genoemde Martinus Ververs komt te pas bij een spoorloos verdwenen onderschrift, dat vroeger onder een der wapens in de ramen van het klooster gestaan heeft. Dit onderschrift, gepubliceerd onder Onuitgegevene Stukken in de Godsdienstvriend van 1859 (bl. 25), luidde:

F. Pater Leonardus van Berch Deiprae Virginis in ordine Apostolico Canonicorum Regularium prope Eyndhoviam Prior 17 = primus eiusdem instituti Prior in oppido Wertensi.

Prior Ververs nu noemde als laatste prior van Eindhoven Hubertus

¹⁾ fr. Aur. Pompen ofm., Jacob I graaf v. Horne (Public. de Limb. 1904 bl. 124)

Seissemaeckers en als eerste van Weert Joannes Boutmans. Hier-tegen teekent de publicator der „onuitgegeve stukken” verzet aan, zich beroepend op bovenstaand onderschrift, dat hijzelf onder een oud wapen in ons klooster gezien heeft. Uit deze verklaring volgt dat bedoeld onderschrift minstens enkele jaren vóór 1859 nog in een der kloosterramen aanwezig was, terwijl het eenige jaren na 1638 — het jaar van de vestiging der kanunniken binnen Weert — daar geplaatst is. Onder welk wapen het echter kan gestaan hebben, of waar het gebleven is, zijn vragen, die onbeantwoord moeten blijven.

XXIV. 2. Een goud-omlijst opschrift:

Adam Strijbos ende
Maey van Kan alias Smets
syn Huys-vrouwe.
Anno Domini 1659.

Midden op de bovenlijst rust een met licht bloemwerk omsierd en ingelijst wapenschild.

Wapen: op goud vijf banden van keel en een vrij kwartier van zilver met twee vogels van keel, een aangezet hoofd van keel met drie molenijzers van zilver, en een aangezette paal van goud met een lelie-met-gevulden-voet van sabel.

XXV. 1. Op een heuveltop een krijgsman in Romeinsche wapenrusting (wapenrok, soldatenmantel, korte laarzen, helm). In de rechterhand een getrokken zwaard; in de linkerhand iets, dat op een bewerkt stuk graniet gelijkt. Aan zijn voeten ligt een leeuw; rechts op den achtergrond een votiefkapelletje.

Afbeelding van den H. Adrianus Martelaar? In de Legende der Heiligen van Rosweyden komt onder de gravuurtjes der maand Maart een plaatje voor, dat veel overeenkomst vertoont met de afbeelding op ons glaasje. Het plaatje bij Rosweyden onder 4 Maart.

XXV. 2. Op een heuveltop een vrouw, die met haar rechtervoet staat op een voor den grond liggend anker, en met de linker-voet op het ijzer van een spade, die zij met de linkerhand vasthoudt. In een vallei achter haar twee legers ruitervolk, die op elkaar inrijden. Tusschen beide legers liggen lijken op den grond.

Een symbolische voorstelling der „*fortitudo*”? Op een houtsnede-
randversiering, welke dient tot titelplaat van Strabo's werken en
gegraveerd is door H. Holbein Jr., komt een soortgelijke voorstel-
ling voor.¹⁾

XXVI. 1. *Wapen* (ovaal schild): van goud met een leeuw van
sabel (tong van keel) uitkomend uit vijf golvende fazen van zilver
en azuur. Gedekt door aanzierende helm (waarop de leeuw uit 't
schild) en versneden helmkleed van goud en sabel. Alles rustend
op een gouden bandelier met lijfspreuk: *Luctor ut vincam*.

XXVI. 2. Een „*beweening Christi*”. Maria met het lichaam van
Jezus op schoot, bijgestaan door twee engelen. Op Maria's boezem
is het „zwaard der droefheid” gericht.
Het glaasje is zeer beschadigd.

XXVII. 1. Het glaasje vertoont de „*Voetwassching*” en geeft
het oogenblik weer, dat Christus met een linnen doek omgord, de
voeten wast van Petrus, die met z'n ontbloote beenen in een bak
zit. Christus geknield vóór hem. Onder de overige personen, hier
afgebeeld, heerscht groote verwondering.
Het glaasje is gerepareerd met een scherf, blijkbaar afkomstig van
glaasje III. 1.

XXVII. 2. Het glaasje heeft een „*kruistafereel*” met schenker.
In het midden Christus aan het kruis gehecht, links de H. Maagd,
rechts de H. Joannes aan wiens voeten een priester is geknield in
toga en geplooid roset.
Het kruis waaraan Christus hangt, is een z.g. *crux commissa* (T).
De titel is door middel van een latje erboven geplaatst.
Men heeft wel eens beweerd, dat Christus' kruis geen *crux com-
missa* kan geweest zijn, omdat daar — — — de kruistitel niet aan
bevestigd kon worden (sic).

Weert.

fr. MARCOEN HEIJER O.F.M.

¹⁾ Dr. Carl v. Lützow, *Gesch. des deutschen Kupferstiches und Holzschnittes*
(Berlin o. J.) S. 146—47.